

Фундаментални права

Во однос на **меѓународните инструменти за човекови права**, се изготвуваат акциски планови за да се спроведат најновите препораки според Конвенцијата на ОН за елиминација на сите форми на дискриминација врз жените и оние од вториот преглед на Универзалниот периодичен преглед на Советот на ОН за човековите права. Комитетот за превенција на тортура на Советот на Европа ја изврши својата прва посета на Република Македонија во 2014 година.

Од септември 2014 година, **Европскиот суд за човекови права** (ЕСЧП) покажа дека земјата ја прекршила Европската конвенција за човекови права (ЕКЧП) во 11 случаи кои се однесуваат на правото на живот, забраната на тортура и понижувачко однесување, правото на фер судење во разумен рок, почитување на семејниот живот и заштита на сопственоста. Вкупно 379 нови тужби беа доделени до телото за донесување одлуки, со што бројот на жалби кои се во тек дојде до 324. Во моментот 117 пресуди на ЕСЧП сè уште треба да бидат извршени од страна на државата, од кои две се под засилен надзор. Владата го поднесе својот акциски план во врска со пресудата на *Ел Масри* по значително доцнење. Комитетот на министри ги повика властите да спроведат нова истрага за случајот со цел да се донесат одговорните пред лицето на правдата. Бирото за застапување на Република Македонија пред ЕСЧП останува со сериозно недоволен број на луѓе и земјата ретко упатува национални судии до ЕСЧП (види „Итни реформски приоритети“).

За **промоцијата и спроведувањето на човековите права**, Канцеларијата на Народниот правобранител останува клучна институција за надзор за поддршка на демократските вредности во земјата и продолжува да го заложува својот уставен и законски мандат за да ги заштити правата на граѓаните. Во 2014 година, до Народниот правобранител беа поднесени 4 249 претставки, што претставува зголемување од 11% од 2013 година. Нивото на следење на препораките на Народниот правобранител се зголеми на 87%. Сепак, некои јавни органи вклучувајќи го и Министерството за внатрешни работи и некои затворски институции продолжуваат да бидат помалку подготвени да помогнат. Измени на Законот за народниот правобранител со цел целосна усогласеност со Париските принципи биле подготвени пред извесно време, но сè уште не се донесени од страна на Собранието (ова е исто така еден од „Итните реформски приоритети“). Сè уште не се обезбедени доволно средства за канцеларијата на Народниот правобранител.

Во однос на **спречувањето на тортура и малтретирање**, Канцеларијата на Народниот правобранител продолжи да игра активна улога како национален превентивен механизам (НПМ) во рамки на Факултативниот протокол кон Конвенцијата против тортура. Сепак, остануваат доволно ресурси и сегашното ниво на персонал е критично ниско и бара итна акција за да се осигури дека таа може да продолжи да функционира. Во 2014 година, НПМ изврши 28 превентивни посети на места за притвор и предупредуваше на влошување на условите. Постои ограничено следење на препораките од страна на надлежните органи. Постојат нечовечки услови во голем број на затворите и речиси во сите затворски објекти. Сериозно супстандардните услови во воспитно поправните установи и во затворот Идризово и понатаму предизвикуваат загриженост.

Во 2014 година, канцеларијата на Народниот правобранител примила 20 поплаки за малтретирање или прекумерна употреба на сила од страна на полицијата. Секторот за внатрешна контрола и професионални стандарди доби 71 поплака. Во четири случаи е утврдено дека била користена неоправдана физичка сила. Кривична пријава е поднесена против двајца полициски службеници. Во јануари, ЕСЧП утврдил дека потенцијална смртоносна употреба на сила од страна на член на специјалната единица Алфа во 2009 година го повредил правото на живот. Жалбите од затворениците до канцеларијата на Народниот правобранител се зголемиле на 274 во 2014 година (247 во 2013 година). Загрижувачки се нехуманите услови и 14 случаи на малтретирање или прекумерна употреба на сила. Управата за извршување на санкции, доби 75 жалби против затворските службеници, вклучувајќи и 3 за тортура или малтретирање. Еден затворски службеник е осуден за непријавување на малтретирање и добил условна казна. Допрва треба да се воспостават постапки за вршење на детални прегледи на сите наводни случаи на тортура, нехуман третман и друго непрофесионално постапување кон осудените и притворените лица. Постои загриженост дека строгите дисциплински мерки не се наметнуваат врз полицијата и затворските службеници во случаи на злоставување и бројот на кривични пријави останува мал.

Во мај беше усвоена нова стратегија и акциски план за **затворскиот систем** за 2015-19, но за нејзино правилно спроведување потребно е да се доделат соодветни финансиски средства. Административните капацитети беа подобрени со вработување на 46 лица во затворите и 5 лица во Управата за извршување на санкции. Сè уште нема систематска почетна и програма за обука на работното место за затворскиот персонал, иако беше спроведена ад хок обука, во најголем дел предводена од донатори. Програмата за реконструкција на затворите продолжи, и покрај големите одложувања. Затворскиот систем и понатаму е без доволно средства, персонал и соодветно раководство, што предизвикува системски прекршувања на меѓународните стандарди за човекови права. Сè поизразеното претрпување, кое во некои од капацитетите надминува 200%, ја доведува во прашање одржливоста на системот. Законските одредби за пуштање на условно, алтернативни казни и вонзатворски претсудски мерки и понатаму не се користат доволно. Мерката за условно пуштање на слобода сè уште не е воведена. Услугите за основно образование и други услуги за ресоцијализација допрва треба да им се пружат на малолетните лица во притвор. Во практика, допрва треба да се применат бројни правила за водење на затворите, ресоцијализација и програми за лечење на ранливите групи. Треба да се обезбеди транспарентно и назначување на директори на затвори и затворски персонал врз основа на заслуги како итен приоритет, бидејќи тоа е клучно за справување со голем број од наведените проблеми.

Законот за **заштита на личните податоци** е во најголем дел усогласен со *правото* на ЕУ. Дирекцијата за заштита на лични податоци и понатаму го зајакнуваше својот капацитет преку тековни обуки, вработување на 4 нови лица и мало покачување на буџетот. Таа ги зголеми своите активности и во 2014 година, спроведувајќи 404 инспекции во јавниот и приватниот сектор (387 во 2013) и откри вкупно 300 прекршоци. До неа беа поднесени 371 жалба во 2014 година (404 во 2013 година), главно во врска со злоупотреба на лични податоци на социјалните мрежи. Бројот на обучени контролори и обработувачи на лични податоци порасна на 66 во 2014 година (54 во 2013 година) и продолжија активните мерки за подигање на свеста на јавноста.

Дирекцијата беше консултирана за нацрт-законот, јавните политики и операции на контролорите на податоци почесто од претходните години. Потребни се дополнителни напори за да се обезбеди целосното усогласување на секторското законодавство со Законот за заштита на личните податоци. Дирекцијата, која е независно регулаторно тело, допрва треба да преземе дејства по неодамнешното откривање на незаконско прислушување на електронските комуникации на поединци. Овој настан го постави прашањето за нејзината способност да делува во потполна независност.

Слободата на мисла, совест и религија и понатаму е загарантирана и спроведувана. По одбивањето на три нови барања кои не ги задоволуваат законските услови, бројот на регистрирани религиски организации останува 31.

Во областа на **слободата на изразување**, забележани се повеќе пријави за малтретирање

и заплашување новинари, како и одредени случаи на оштетување имот од непознати сторители. Погребен венец беше однесен на семејството на еден новинар кој ги критикува владините политики. Имаше неколку случаи на физички пресметки во кои беа вклучени новинари, како и физички напад извршен од постар политичар, чин кој Владата не го осуди. Прислушкуваните разговори открија дека голем број новинари биле под нелегален надзор. Некои разговори открија дека медиумите биле под директен

и индиректен владин притисок да ги променат своите содржини. Загрижувачки се обидите да се ограничи известувањето за работи од јавен интерес. Сè уште нема доволна транспарентност за владиното трошење пари на реклами во медиумите и Владата нема дадено податоци за сумите, критериумите и примателите и покрај обврската според Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (види и „Итни реформски приоритети“).

Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и понатаму играше активна регулаторна улога. Таа спроведе програмско следење низ целата индустрија во области како заштита на младата публика и поттикнување и штитење на културниот идентитет. Подготви и многубројни студии и извештаи, вклучувајќи го третманот на родовите прашања од страна на радио и телевизиските оператори и водич за следење на говор на омраза. Агенцијата одобри измени во сопственичките структури на три регионални телевизиски и радио станици и спроведе административен надзор на транспарентноста на операциите на 138 оператори.

Откако почна со работа во ноември 2014 година, новото саморегулаторно тело за медиумите - Советот за етика во медиумите – доби 40 жалби против различни медиумски програми и изнесе свое мислење за 39. Меѓутоа, во многу случаи засегнатиот медиум не ја објави одлуката на Советот, со што влијанието на саморегулацијата беше ограничено. И веб- порталите ги усвоија начелата за правично известување во електронските медиуми. Сè уште постојат голем број тужби во областа на клевети и навреди, што укажува на потребата од дополнителна ревизија на законите и судската практика. Треба да се стави поголем акцент врз несудските одлуки како посредување (во немедиумски случаи) и механизмите за право на одговор (во медиумски случаи). Истражувачкото известување и понатаму е слабо. Професионалните стандарди и етика на одредени новинари, особено во главните медиуми, и понатаму претставува сериозен проблем. Тенденцијата на водителите на

влијателни програми да користат намерно навредлив или провокативен јазик под превезот на слободата на изразување не придонесува за развој на медиумската култура, во кој доминираат поларизацијата, заплашувањето, отсуството на солидарност и на умерена, објективна дебата. Честата погрешна употреба на терминот „говор на омраза“ за нешто што всушност е непрофесионален или провокативен јазик во медиумите исто така продолжува. Ова може да ги фрли во сенка вистинските случаи на користење говор на омраза, кои мора да се истражат и казнат штом се случат. Земјата и понатаму назадува во оваа област, иако објавувањето на содржината на прислушваните разговори ја зголеми отворената јавна дискусија за политичките прашања.

Беа преземени мерки за зголемување на финансиските средства на државната радио-телевизија МРТ, како и мерки за подобрување на системот за собирање на давачки за издавање дозвола. Меѓутоа, постои сериозна загриженост за уредничката независност на МРТ. Каналот емитуваше ограничени содржини на прислушваните разговори, а некои од објавените прислушувани материјали навестуваа дека владини службеници се заканувале по безбедноста на новинари вработени во јавниот сервис доколку не емитуваат по „посакуваните“ линии.

Слободата на здружување е на задоволително ниво, но состојбата во однос на **слободата на собирање** е влошена. Протестите на студентите, универзитетските и средношколски професори, новинари и други групи на граѓани се зголемија како резултат на политичката ситуација и најновите реформи во образованието. Во мај, јавните протести против полициска бруталност доведоа до насилни судири помеѓу полицијата и демонстрантите. Набљудувачите на граѓанското општество известија дека полицијата користела прекумерна сила за да го врати јавниот ред и, по разбркување на демонстрантите, продолжиле со апсења во околината. Постоеше загриженост дека некои од уапсените немале никаква врска со протестите. Се чини дека има зголемување на потпирањето на кривичниот прекршок „учество во толпа која врши кривично дело“. Оваа широка одредба е отворена за толкувања кои ја повредуваат слободата на здружување, бидејќи државата има обврска да го заштити мнозинството од мирни демонстранти, наместо да ги обвинува. Измените на Законот за полиција ги зголемија нивните овластувања во однос на јавниот ред, вклучувајќи ја и можноста да се користат електрични пиштоли и гумени куршуми. Таквите широки овластувања треба да бидат балансирани со придружни одредби за заштита на човековите права. Потребни се јасни оперативни стандарди, како и ригорозна обука за човекови права за сите припадници на полицијата кои се вклучени во ваква активност.

Канцеларијата на Народниот правобранител прими 239 поплаки во врска со **правата на сопственост** во 2014 година и најде нарушувања во 102 случаи. Повеќето жалби беа во однос на бавниот процес на денационализација и работата на Катастарот. Катастарот треба да биде многу повеќе проактивен во исправување на грешки и пропусти направени на административно ниво, за да се обезбеди правна сигурност за правата на сопственост.

Во однос на **недискриминацијата**, од нејзиното создавање во јануари 2011 година до крајот на 2014 година, Комисијата за спречување и заштита од дискриминација има добиено само 288 жалби и потврди постоење на дискриминација во 12 случаи. Потребни се многу поголеми напори за да се подигне свеста на јавноста за улогата и работата на Комисијата. Останува со недоволно персонал и ресурси, а постои и загриженост во врска со нејзината независност. Законската рамка сè уште треба да се

усогласи со *правото на ЕУ* во однос на дискриминација врз основа на сексуална ориентација. Собирањето на податоци за известување, истрага и судско гонење на говор на омраза и злосторство од омраза сè уште не е систематско и неколку случаи на говор на омраза во социјалните медиуми и блогови бараат соодветно следење од страна на властите. (Види исто така *Поглавје 19 - Социјална политика и вработување*).

Во однос на **еднаквоста помеѓу жените и мажите**, стратегијата за родова еднаквост (2013-2020) и акцискиот план (2013-2016) се воспоставени и некои министерства одредија буџет за спроведување. Од 123 пратеници 42 се жени, вклучувајќи и еден министер. Четири од 84 градоначалници се жени, а 405 советнички (30% од вкупниот број). Механизмите за унапредување на родовата еднаквост имаат недостаток на прегледност и ограничени можности за граѓанските организации и надворешните чинители за да се вклучат во процесите на донесување одлуки. Родовите стереотипи и понатаму постојат и потребни се дополнителни мерки за борба против двојна или повеќекратна дискриминација, особено против жените Ромки. Донесен е нов Закон за борба против семејното насилство за да се заштитат жртвите, но со тоа не се препознаваат сите форми на насилство и се обезбедува само за граѓанска постапка против сторителите. Неопходни се понатамошни мерки за подигање на свеста на јавноста особено во руралните средини. (Види исто така *Поглавје 19 - Социјална политика и вработување*).

Во однос на **правата на детето**, Законот за заштита на децата беше изменет за воведување услуги за ран детски развој и проширување на опсегот на заштита на децата. Нови градинки и центри за ран детски развој се отворија, а со второто се обезбедија голем број на квалитетни услуги, особено за најранливите деца. Сепак, службите за заштита на децата изложени на најголем ризик остануваат ограничени. Најмаргинализираните деца кои се надвор од образовниот и здравствениот систем, како и децата со посебни потреби, и понатаму се соочуваат со проблеми при пристапот до нивните права. Националната комисија за правата на децата сè уште има недостаток на квалификуван персонал и финансирање. Канцеларијата на Народниот правобранител прими 124 жалби во 2014 година во врска со прекршување на правата на децата. Недостатокот на систематско собирање на податоци во оваа област останува главен недостаток.

Спроведувањето на новиот Закон за правда за децата започна и посредувањето успешно се искористи како алтернатива за кривични постапки кои вклучуваат малолетници. Беа поставени простории за испрашување по мерка на детето во осум полициски станици, но ниту една нема објекти за притвор по мерка на детето предвидени со закон. Се одржа обука за професионалци за малолетничка правда која треба да се воведо на трајна основа. Полициските служби и центрите за социјална работа кои се занимаваат со малолетници остануваат недоволно финансирани и со недоволен кадар. Статусот и ресурсите на Државниот совет за превенција на малолетничко престапништво треба да се зајакнат за да се обезбеди нивно правилно функционирање. Најголем дел од општините сè уште немаат утврдено локални совети за превенција на малолетничка деликвенција, а повеќето од оние кои постојат се неактивни. И покрај подобрувањата во законот, во пракса се уште не постои систематски пристап до правна помош за малолетници.

Мало подобрување може да се забележи во **интеграцијата на лица со пречки во развојот**. Меѓупартиска парламентарна лоби група беше формирана со цел промовирање на правата на лицата со инвалидност. Спроведувањето на националната

стратегија 2010-2018 за еднакви права на лицата со посебни потреби не е соодветно. Националното координативно тело за следење на спроведувањето на Конвенцијата на ОН за правата на лицата со посебни потреби не е активна.

Лезбејките, геј, бисексуалците, транссексуалците и интерсексуалците (ЛГБТИ) и понатаму се подложени на дискриминирачки и хомофобични медиумски содржини, без разлика дали се активни или не. Шестиот насилан напад се случи за време на одбележувањето на втората годишнина на ЛГБТИ Центарот за поддршка, а две лица беа повредени. И покрај повиците на организациите на граѓанското општество и меѓународната заедница за сторителите да бидат кривично гонети, ниту еден од нападите сè уште не е целосно истражен. Во август Собранието ја одби нацрт измената на законската регулатива против дискриминација, која би ја забранила секоја форма на директна или индиректна дискриминација врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет. Потребни се значителни напори за подигање на свеста и почитување на различностите во општеството и спротивставување на нетолеранцијата. Ова треба да се направи преку јавни кампањи и обуки на органите за спроведување на законот, обвинителите, судиите и здравствените работници.

И покрај многуте тешкотии, **работничките права и правата на синдикално организирање** генерално се почитуваат. Спроведувањето на Законот за мирно решавање на работни спорови, и почетокот на работата на медијаторите и арбитрите се бавни. Довербата во социјалниот дијалог меѓу работодавачите и вработените треба да се зајакне, како и капацитетите на социјалните партнери во оформување на политики. (Види исто така *Поглавје 19 - Социјална политика и вработување*).

Новиот Закон за кривична постапка, кој се применува од крајот на 2013 година, ги гарантира **процесните права** на осомничените и обвинетите лица и жртвите на криминал. Тоа јасно го утврдува правото на толкување и превод на обвинетиот, жртвата, приватниот тужител и сведокот, и се воспоставува правото на обвинетиот на адвокат. Исто така ги одредува информациите кои треба да му се дадат на секој кој е повикан на сослушување или притворен. Ова ги вклучува и причините за негово притворање, сите обвиненија против него, правото да молчи и правото да се извести трето лице и/или дипломатски или конзуларни органи. Соодветна медицинска помош треба да се обезбеди по потреба или по барање и секое лице лишено од слобода мора да биде изведено пред суд во рок од 24 часа. Правна помош е достапна според Законот за бесплатна правна помош од 2009 година, но неговото спроведување сè уште не е широко распространето. Воспоставени се посебни заштитни мерки за малолетници и за ранливи сведоци или жртви. Презумпцијата на невиност е утврдена во Уставот и Законот за кривична постапка, но има одредена загриженост за нејзиното целосно почитување, вклучително и во однос на содржината на следените комуникации. Потребни се понатамошни напори, особено во однос на изјавите дадени за јавноста и медиумите, вклучувајќи и од судовите и од страна на членовите на извршната власт. ЕСЧП пронајде неколку повреди на правото на слобода во случаи каде што е изречена мерка притвор без конкретни и оправдани причини, и судиите прават напори за подобрување на образложението дадено во налозите и продолжувањата за предистражно притворање, но има простор за понатамошно подобрување. Судење *во отсуство* е можно во одредени околности.

Во однос на заштита на **малцинствата** и културните права, Охридскиот рамковен договор и понатаму обезбедува основа за односи меѓу заедниците. Агенцијата за

заштита на малцинствата која претставува помалку од 20% од населението се уште се бори со несоодветен мандат, недоволно буџетски средства и недостиг на поддршка од надлежните институции. Управата за образование на јазиците на заедниците и Управата за унапредување на културата на припадниците на заедниците, и понатаму не се соодветно финансирани и екипирани. Меѓуинституционалната соработка останува слаба. Системските мерки за да се обезбеди дека сите заедници може да ги остварат своите етнички, културни и јазични права остануваат во голема мера финансирани од донатори. Беше развиена настава на ромски, влашки и босански јазик во основните училишта, а ќе стапи во сила од 2016/17. Направена е ограничена употреба од новите политички мерки за унапредување на меѓуетничките односи според стратегијата за интегрирано образование. Мерките против поделба по етничка основа во училиштата не се доволни. Многу форми на дискриминација на мнозинските заедници и активности за борба против стереотипите, вклучувајќи ги и медиумите, и понатаму се неефикасни.

Беше донесена новата стратегија за **Роми** 2015-2020. Беше зајакнато одделението на Министерството за труд и социјална политика за спроведување на политиката за Ромите. Семинарите за Роми се одржуваат редовно, но нивните заклучоци не се сеопфатно проследени и координацијата меѓу институциите се уште е слаба. Голем број на владини проекти за социјално домување, образование, вработување и социјална помош покажуваат одредени добри резултати. Ромските здравствени медијатори функционираат во шест општини. Во рамки на проектот се вклучуваат луѓе во матичната книга на родени, 120 од 550 луѓе идентификувани досега се регистрирани. Сепак, најзагрозените Роми сè уште имаат проблеми со пристапот до социјални бенефиции поради нивниот недостаток на административна документација. Речиси и да не се забележува напредок во однос на политичката застапеност, медиумите на ромски јазик и статусот на ромскиот јазик во општини со мнозинство на Ромско население. Ромите имаат ограничени економски можности. Сиромаштијата и понатаму е најголем фактор зад малата вклученост на ромски деца во образованието. И понатаму има непропорционален број на ромски деца сместени во училишта за лица со посебни потреби. Сегрегација, стереотипи и други форми на дискриминација и понатаму преовладуваат. Регистрирани се жалби од страна на Ромите спречени да ја напуштат земјата и малтретирање на Роми кои се вратиле по неуспешно барање азил во странство. Ромите бегалци и внатрешно раселените лица и понатаму

живеат во некавалитетни услови и нивниот пристап до образование, домување, здравство и вработување останува проблем. Бројот на активни ромски невладини организации е во опаѓање, бидејќи има сè помалку достапно финансирање.